

YARIM ASRI AŞKIN BİR SÜREDİR FAALİYET
GÖSTEREN SİVİL BİR MESLEK KURULUŞU:
TÜRKİYE GAZETECİLER CEMİYETİ

Murat ÖZGEN*

*An Half-Centuried Non-Governmental Professional
Institution: Turkish Journalists Association.*

Turkish Journalists Association was established in 1946. Since 1946, Association has been a distinguished organization of profession of journalism. Recently, Association declared Turkish Journalists Declaration of Rights and Responsibilities in November 18, 1998. In the declaration journalist identity was made besides the codes of journalism. From the point of view of the situation of journalists in Turkey that is an important initiative. Above the article mentions these facts.

Key Words: Turkish Journalists Association, Turkish Journalists Declaration of Rights and Responsibilities, establishment of Turkish Journalists Association.

.....
* Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi.

Giriş

2. Dünya Savaşı'nın önemli bir dönüm noktası olma özelliğini taşıyan Haziran 1944'de, Müttefiklerin Normandiya çıkartmasını gerçekleştirmesinin ardından artık Avrupa'da savaşın bitimi konusunda da çeşitli spekülasyonlar yapılmaya başlanmıştı. Bu arada ülkemiz açısından görülen manzara, Almanya'nın aleyhine gelişen bu süreçte Türkiye'nin de savaş sonrasındaki konumunu güçlendirmesi gereğinin ortaya çıkmış olduğuydu.

Nitekim, 1945 yılı Şubat ayında ülkemize gelen ABD Basın Özgürlüğü Komisyonu'nca, Ankara ve İstanbul'da siyaset ve basın çevreleriyle yapılan görüşmelerde; basın özgürlüğünün barışın önemli şartlarından biri olduğu, savaş sonrasında yapılacak barış görüşmelerinde basın özgürlüğünün de en önemli koşul olarak antlaşmalarda yer alacağı, basın mensupları olarak sansürün kaldırılması ve basın üzerinde devlet nüfuzunun yok edilmesi konusunda ortak bir çaba sarfedilmesi gereği ortaya konularak vurgulanmıştı.

Kuşkusuz o dönemde, ABD Basın Özgürlüğü Komisyonu tarafından önerilen bu koşullar, kurulan yeni dünya düzenine uyum sağlanması sürecinde Türkiye'deki iktidar sahipleri tarafından dikkatle değerlendirilmek ve önemsenmek zorundaydı.

Dönemin şartları gereği, Türkiye zaten savaşı kazanması muhtemel olan müttefikler yanında yer almak konusundaki kararlılığını, 2 Ağustos 1944'de Almanya ile olan ilişkilerini keserek göstermişti. 23 Şubat 1945'te de Türkiye formalite icabı da olsa, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek savaşı kazanan

müttefikler yanında yer alma iradesini de çok açık biçimde ortaya koymuş oluyordu; kısacası artık Türkiye Batılı müttefikler yanında yer alarak, demokratik ve çoğulcu parlamenter sisteme dayalı bir rejimi benimseyeceğinin işaretlerini savaşın galibi olan güçlere vermeye çalışıyordu. Nitekim bu açıdan bakıldığında, 1946 yılında yapılan çok partili seçimlerin de bu yapılanmanın bir gereği ve ayrıca da doğal sonucu olduğunu yadsıyamayız.

Ancak ülkenin ve siyasi iktidarın o dönemde bu stratejik hedefe ulaşmada kat etmesi gereken mesafe, kuşkusuz, çok fazlaydı. Bir yandan anti demokratik uygulamalara zemin hazırlayan yasal düzenlemelerin ortadan kaldırılmasının yanı sıra toplumsal yapının da bu değişimi özümseyecek duruma gelmesi için önemli çabalar harcanması gerekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, savaşın galibi olan devletlerin sosyal politikaları, yönetim rejimleri ile dünya görüşleri dikkate alındığında, basın özgürlüğü olgusu, bu yeni dönemin üzerinde durulan en önemli kavramlarından biri durumuna gelmişti. Bu durumda Türkiye, böylesine bir demokratikleşme ve batılılaşma hamlesinin başlangıcında basın özgürlüğü konusuna kayıtsız kalamazdı.

Cemiyetin Kurulması

Türkiye’de 1938 yılında kurulan Basın Birliği kurumu basında özgürleşme ve demokratikleşme hareketlerinin önünde, o dönemde var olan yapısı itibariyle bir engel oluşturmaktaydı. Basın Birliği, kuruluşu 1938 yılında gerçekleştirilmiş ve basın üzerinde yasadan yaptırım gücünü alan zorunlu bir denetim kurumuydu.

2. Dünya Savaşı sonunda, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, batı ülkelerindeki basın örgütlerini incelemek üzere, Hüseyin Cahit Yalçın'ı Avrupa'ya gönderdi. H. C. Yalçın da dönüşte verdiği raporda, dışarıda bizim Basın Birliği'ne benzer bir örgütün bulunmadığını belirterek, hükümetin bu konuda bazı etkin önlemler almak suretiyle harekete geçmesini sağladı.(Özgen 2002: 160)

O günlerde bu gelişmelerin ortaya çıkardığı sonuçların da zorlamasıyla Basın Birliği, 2. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, Türkiye'nin tercihini ileride Batılı demokratik ülkelerin oluşturduğu ittifak içinde yer almak biçiminde olacağını da belli olmasından sonra, 30.5.1946 tarih ve 4932 sayılı kanunun 18.6.1946'da yürürlüğe girmesiyle, yasal olarak ortadan kaldırıldı.(Erman 1953: 133)

Ancak bu kurumun varlığının ortadan kaldırılması ile basın ve gazetecilerin sorunlarının çözümü sağlanmış olmuyordu. Bu durumdan en çok etkilenenler de kuşkusuz o dönemin gazetecileri olmuştur.

“Olayın ilk izlenimlerini Babiali'nin emektar gazetecilerinden Rakım Çalapala şöyle anlatıyor: <<Basın üzerindeki ağır baskı yasaların tek bir maddesine dahi dokunmadan, Basın Birliği'ni yok sayıp gazetecilerin meslek teşkilatsız kapının önüne bırakılışı, Babiali'de bir garip sürpriz olarak karşılandı. Hakkı Tarık Us'un bazı taraftarları Birliğin bütün varlığının devlet hazinesine intikal edeceği propagandasını yaymaya başladılar. Bütün yıkıcı gayretlere karşı gazetecilerin büyük çoğunluğu meslek kuruluşunun devamlılığını ve haklarını korumak için Sedat Simavi'nin çevresinde kenetlendiler.”(Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl 1987: 81)

Bu gelişmeler karşısında, merkezi İstanbul'da olan bir mesleki kuruluşun faaliyete geçeceği konusunda yapılan açıklama, gazetecilerin rahatlamalarına neden oldu. Oluşturulan çalışma grubu, Gazeteciler Cemiyeti'nin tüzüğünde, o tarihe kadar ülkemizde gazetecilik mesleği ile ilgili bir başka kurumun tüzüğünde yer almayan bazı ilkelerin yer almasını sağladı ve bunlar uygulanmaya başlandı.

"Yenilikçi ve özgürlükçü görüşlerin ışığı altında hazırlanan Gazeteciler Cemiyeti tüzüğünde, o güne kadar hiçbir mesleki kuruluşta görülmemiş olan, sosyal yardım ve dayanışma ilkeleri yer aldı. Evlenenlere, çocuğu olanlara, hastalananlara, işsiz kalanlara, darlığa düşenlere çeşitli sosyal yardımlar öngörüldü. 10 Haziran 1946 günü İstanbul Valiliği'ne verilen dilekçe ile Gazeteciler Cemiyeti resmen kuruldu ve tüzüğü Cumhuriyet gazetesinde yayımlandı. Kurucu heyet olarak görevi Sedat Simavi, Sadun Galip, Savcı, Cihat Baban, Hayri Alpar, Sait Kesler üstlendiler. Cemiyetin sıfırda olan kasasına Sedat Simavi 5.000 lira (ki o dönemde dolar yaklaşık iki buçuk liradan işlem görüyordu) ve öteki gazete sahipleri gerekli katkılarda bulundular."(Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl 1987: 81-82)

Gazeteciler Cemiyeti, böylece kurulmuş oldu. Daha sonraki aşamada, Cemiyet merkezine ve İstiklal caddesinde bulunan Basın Birliği'ne ait eski binaya gazeteciler toplu halde giderek "Gazeteciler Cemiyeti" levhasını astılar. Bunun önemli bir nedeni de, daha önce ilgili yasa ile yürürlükten kaldırılan Basın Birliği'nin varlıklarına, bir oldu bitti ile hükümet tarafından el konmasını önlemektir.

Ülkede esen, özgürlük ve demokrasi rüzgarlarının da etkisiyle o günlerde gazeteciler ve basın kuruluşları tarafından hükümete karşı gerçekleştirilen bir girişim de olumlu sonuç vererek basın özgürlüğü konusunda önemli bir kazanım elde edilmişti. 1931 tarihli basın yasasının basın kuruluşları ile gazetecileri büyük ölçüde baskı altına alan ünlü 50. maddesi, 13 Haziran 1946 tarihinde değiştirilerek, “cürümün gerektirdiği cezanın yanı sıra gazete veya dergi mahkeme tarafından bir aydan iki yıla kadar kapatılabilir, hükmü getirilmiştir.”(Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl 1987: 82)

Böylece basın yasasının ilgili maddesinde yapılan bu değişiklikle, o tarihten itibaren gazete veya dergilerin, yürütme organı olan hükümet yerine, ancak yargı organı olan bağımsız mahkemelerce kapatılabilmesi yasal güvence altına alınmış oluyordu.

Ortaya çıkan bu olumlu değişim ve dönüşümde hiç kuşkusuz, o dönemde yaşanan görece özgürleşme ve demokratikleşme çabalarının yanı sıra, ülke basınının merkezi durumundaki İstanbul’da gazetecilerin girişimiyle oluşturulan ve Gazeteciler Cemiyeti adı altında somutlaşan bu mesleki kuruluşun da katkısı büyüktü.

Cemiyetin Kuruluş Amacı ve Faaliyet Alanı

Gazeteciler Cemiyeti kuruluş amacı bakımından, 1946’dan günümüze kadar geçen süre içinde, önemli işlevleri yerine getiren bir mesleki kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Cemiyet

tüzüğünün "Cemiyetin Amacı ve Konusu" başlığı altında yer alan 3. maddede kurumun amaçları şu şekilde açıklanmıştır:

"Madde 3 - Cemiyetin temel amacı, gazete, dergi, radyo, televizyon gibi yazılı, işitsel, görsel ve elektronik iletişim alanlarını kapsayan gazetecilik mesleğini; mesleğin geleneklerini ahlak ilkelerini korumak; herkesin bilgi edinme gerçekleri öğrenme hakkının bir aracı olan iletişim ve düşünce açıklama özgürlüğünü savunmak; gazetecileri meslekleri içinde maddi ve manevi yönleriyle ilerletmek ve yüceltmektir.

Cemiyet bu amacın gerçekleştirilmesi için belli başlı şu çalışmalarda bulunur:

- a) Gazetecilik mesleğini temsil eder.
- b) Üyelerine yardım sağlar. Yönetim Kurulu'nun yapacağı yönetmeliklere göre üyelerini bu yardımlardan yararlandırır.
- c) Gazeteciler arasında yakınlaşmayı sağlar.
- ç) Mesleği ilgilendiren sorunların tümünü incelemek, çözüm yollarını bulmak için ilgili kuruluşlarla işbirliği yapar, gerektiğinde ortak oluşumlar meydana getirir, yurt içinde ve yurt dışında toplantılara katılır.
- d) Üyelerin sağlıklarını koruyucu dinlenme yerleri ve benzeri kuruluşları meydana getirir, meslek mensuplarının geleceklerini güven altına alıcı vakıf, yardım ve emekli sandıkları gibi kurumlar kurar ya da bu tür kuruluşlara katılır ya da katılım paylarını arttırır, kooperatifler kurmalarına ve kurulmuş kooperatiflere yardımcı olur, iktisadi kurumlar ya da kuruluşlar oluşturur ya da katılımında bulunur. Gençliğin yararlanmasına da açık olmak üzere üyeleri için spor kulüpleri kurar.

e) Kamuoyunu aydınlatmak ve ülkeyi her yönüyle tanıtmak için yurtiçi ve yurtdışı geziler, yarışmalar, konferanslar, sempozyumlar, paneller, kurslar, toplantılar, gösteriler, spor etkinlikleri düzenler, dershaneler, okullar, sergiler, fuarlar, müze, kitaplık, kulüp ve lokaller açar. Gazete, dergi, kitap, bülten ve broşürler yayınlar, piyangolar ve her türlü eğlenceler düzenler.

f) Mesleğin onur ve saygınlığıyla bağdaşmayan, meslek gelenek ve kurallarına uymayan yayınlarla ilgili üyelerini, yazılı biçimde uyararak bu kurallara uymaya çağırır, tekrarı halinde Yönetim Kurulu kararıyla Onur Kurulu'na sevk eder. Meslek ilkelerine uymayan yayın ve davranışlar için üyesi olmayan gazetecilere, yayıncılara ve yayın organlarına karşı da uyarı görevi yapar. Yasalar ve uluslararası anlaşmalarla gazetecilere tanınan hak ve özgürlükleri korumak amacıyla gerekli girişimlerde bulunur.

g) Üyelerinden çalışan ve çalıştıran ve emeklilerin karşılıklı hak ve yararlarını, meslek dayanışması çerçevesinde uzlaştırmaya, korumaya ve geliştirmeye çalışır.

h) Bağış kabul eder.”(Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Tüzüğü 2000: 4-6)

Cemiyet tüzüğü'nün 3. maddesinde ortaya konulan hedef ve amaçlar değerlendirildiğinde, bunların oldukça geniş kapsamlı ve ülkemizdeki meslek çalışanlarının gereksinimlerine yanıt verebilecek ölçü ve düzeyde olduğu açıkça görülmektedir.

Bu arada Cemiyet'in adı ile ilgili olarak yapılacak bir saptamaya da burada yer vermek gerekirse şunları ortaya koymak olasıdır. Daha önce “Gazeteciler Cemiyeti” adı ile anılan kurumun adının değiştirilmesi yönündeki çabalar, 8 Mart 1988 tarihinde

başlamış, Cemiyet'in resmi makamlar nezdindeki girişimleri uzun bir süreç sonunda Bakanlar Kurulu'nun 12 Haziran 1993 günkü toplantısında Cemiyet'in isminin başına "Türkiye" kelimesinin eklenmesine izin verilmesi ve bu kararın 23 Ağustos 1993 günü Cemiyet'e tebliğ edilmesi ile sonuçlanmıştır. Böylece Cemiyet artık resmen "Türkiye Gazeteciler Cemiyeti" (TGC) olarak anılmaya başlanmıştır. (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 1992-1993 Çalışma ve Hesap Raporu: 10)

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, kurulduğu günden bugüne kadar geçen 50 yılı aşkın sürede, çeşitli mesleki etkinlikler içinde yer almıştır. Böylesi mesleki etkinliklerden biri ve en önemlileri arasında sayılabacakların başında da, cemiyetin geniş bir katılım ve sivil bir girişim sonucunda hazırlayıp somutlaştırarak yayınlamış olduğu, "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi" gelmektedir.

Ülkemizde, gazete ve gazetecilerin çalışma ilkelerinin saptanması ve uygulanması alanında görülen önemli bir boşluğu doldurmasının yanı sıra, yasal nitelikli metinlerde tam olarak, günün gelişen ve değişen koşullarına göre ortaya konulamamış olan "gazeteci kimdir?" sorusunun yanıtını, içinde barındırması açısından da önemli bir başvuru kaynağı niteliğini taşıyan "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi" tüm bu değerlendirmeler dikkate alındığında, ilgili olduğu alanda önemli bir boşluğu kapatan toplumsal nitelikli mesleki bir bildirme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç Yerine

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti kuruluşundan bugüne kadar, gerek mesleki konularda gerekse toplumu ilgilendiren sorunlarda ortaya koymuş olduğu tutum ve tavır nedeniyle ülkemizde demokratikleşme ve basın özgürlüğü konularında önemli hamlelerin yapılarak dikkate değer mesafeler alınmasına neden olmuş, sivil nitelikli mesleki bir örgüttür. Cemiyet bu yapısıyla merkezi otoriteden bağımsız olarak varlığını sürdürmekte ve böylece de çeşitli zamanlarda iktidar ergini kullanan kesimler tarafından denetim altına alınamamakta, ayrıca ülkemizdeki basın özgürlüğü kalelerinden biri olma sıfatını üzerinde bulundurmaktadır.

3 Kasım 1998 tarihinde toplumun her kesiminden gelen birey ve kurum temsilcileri ayrıca meslek örgütlerinin katılımıyla son şeklini alan ve 18 Kasım 1998'de TGC Yönetim Kurulu'nca kabul edilerek yayınlanan, "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi", ülkemizde yalnızca gazetecilik mesleğinin çalışma ilkelerini düzenlemesi açısından değil aynı zamanda ülkemizin gereksinim duyduğu, çağdaş anlamda bir "gazeteci" tanımını içinde barındırması bakımından da önem taşıyan bir metindir.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti gibi, diğer sivil nitelikli kuruluşların ülkemizdeki faaliyetlerinin artmasının, Türkiye'nin demokratikleşme ve özgürleşmesi bakımından önem taşıdığı yadsınamaz. Bunun aynı zamanda toplumsal yaşamımıza, refah paylarının mümkün olduğunca eşit miktarda dağıtılması, toplumsal barış ve çeşitli kesimler arasında iletişimin sağlanması ve karşılıklı güvenin geliştirilmesi şeklinde de katkı sağlayacağı çok açıktır.

Kaynakça

- ERMAN, Sahir (1953). Sistematik İzahlı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat, Hak Kitabevi, İstanbul.
- Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl 1946-1986 (1987). Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 24, İstanbul.
- ÖZGEN, Murat (2002). Gazetecinin Etik Kimliği (Yenilenmiş 2. Baskı), İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Tüzüğü (2002). Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 1992-1993 Çalışma ve Hesap Raporu.

